

DE GESCHIEDENIS

SAMENWERKENDE MARITIEME FONDSEN

SMF

Dr E.S. van Eijck van Heslinga
Zomer 2021

De geschiedenis van de SMF

De oorsprong van de Samenwerkende Maritieme Fondsen (SMF) moet in 1998 gepositioneerd worden, om precies te zijn op 21 januari van dat jaar.¹ De voorzitters van het Admiraal van Kinsbergenfonds (AvK, sinds 1819) en het Vaderlandsch Fonds ter aanmoediging van 's lands zeedienst (VF, sinds 1781), Ph.J. van Beeck Calkoen en J.P.E.Teding van Berkhout zijn toen door de toenmalige Vokim (Vlagofficier belast met de officiersvorming op het Koninklijk Instituut voor de Marine in Den Helder) commandeur F.M.P. 't Hart met elkaar in contact gebracht. Het idee voor meer samenwerking kwam voort uit de wens om de maatschappelijke en financiële effectiviteit van de fondsen te vergroten. Na positieve besluitvorming binnen de besturen van AvK en VF zijn andere samenwerkingspartners benaderd. In het voorjaar van 1999 sloten zich nog drie fondsen aan: het Dorus Rijkers Fonds (DRF, sinds 1923), de Directie der Oostersche Handel en Reederijen (OHR, sinds 1689) en het Nationaal Instituut voor Scheepvaart en Scheepsbouw (NISS, sinds 1916). In 2007 trad een zesde fonds toe, de Vereeniging Prins Hendrik (PH, sinds 1874). Contacten met andere fondsen met (deels) min of meer gelijke maritieme doelstellingen en een zekere minieme omvang zijn er door de jaren heen wel geweest, maar deze hebben niet tot een definitieve aansluiting geleid. Alle fondsen zijn tegenwoordig stichtingen.

Eerste bijeenkomst

In juni 1999 was er een eerste bijeenkomst van de voorzitters van de vijf fondsen in Den Haag, toen nog onder de noemer Nautische fondsen in Nederland. Het doel van de SMF werd geformuleerd als het uitwisselen van

informatie over de gang van zaken bij ieder fonds, en het bespreken en –waar aan de orde – coördineren van de subsidieaanvragen. In dat jaar zijn ook de eerste concrete afspraken gemaakt, onder andere om projectmatig te gaan samenwerken. Ieder fonds zou wel zijn volledige autonomie behouden.

Een eerste Protocol van Samenwerking waarin dit werd vastgelegd, dateert van februari 2000. In november 2007 volgde een tweede (en laatste) versie vanwege het toetreden van PH: deze trad per 2008 in werking.² Voor het eerst wordt dan ook de benaming Samenwerkende Maritieme Fondsen geformaliseerd. In een notitie van de hand van Van Beeck Calkoen zijn de meer logistieke afspraken vastgelegd in tien punten.³

Samenwerkingsverbanden aangaan

In de jaren na 2000 is regelmatig de vraag opgeworpen of de fondsen naar “een groeiende vorm van institutionalisering toe [moeten]”.⁴ Geregeld zijn er voorstellen geweest om de samenwerking verder te intensiveren, onder meer door fondsen te laten fuseren, een bestuurlijke personele unie te vormen of door een gezamenlijk bescheiden fonds in het leven te roepen voor geoormerkte doelen, waarover in het voorzittersoverleg direct kon worden besloten.

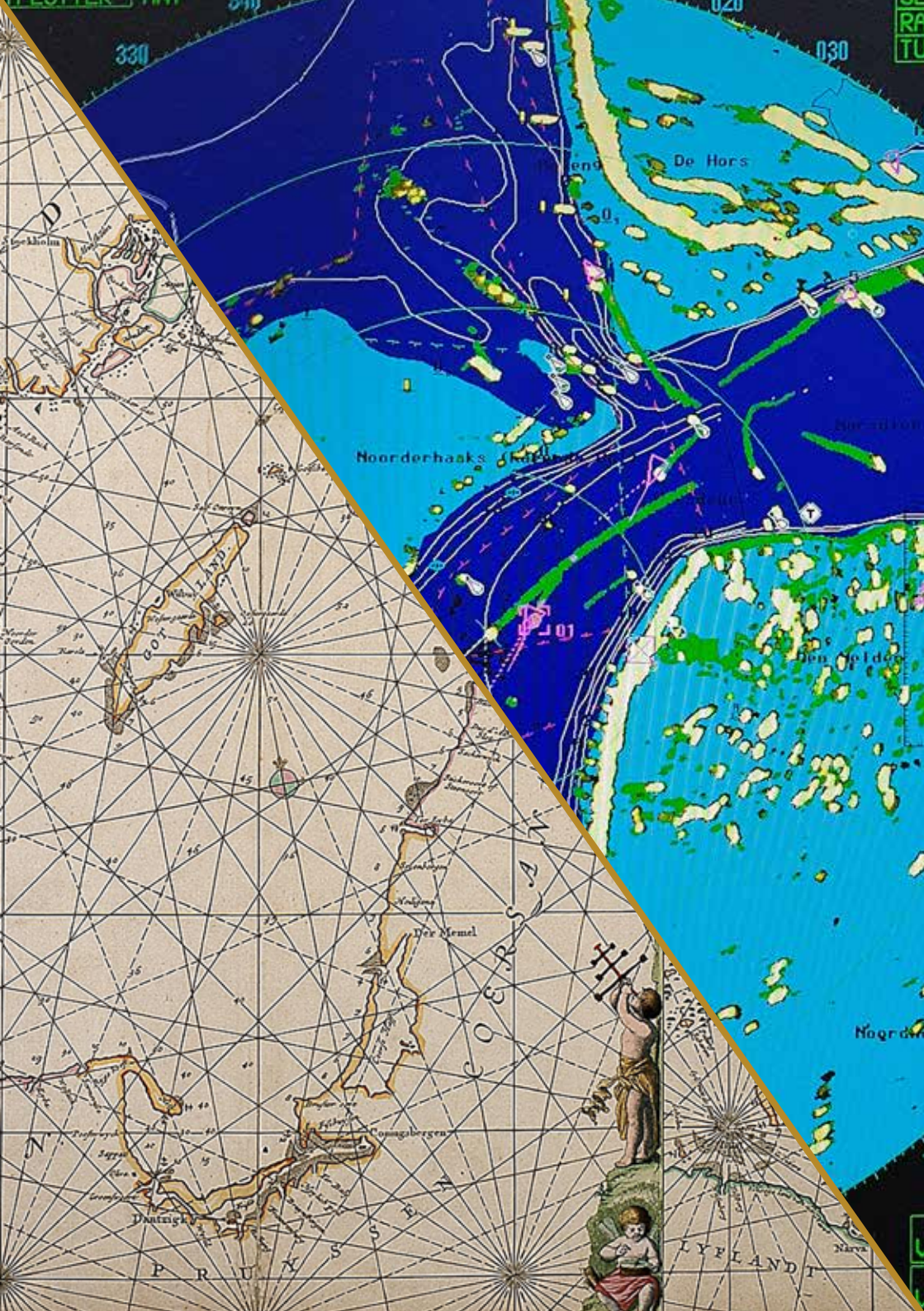
Daar kregen de verschillende initiatiefnemers de handen niet voor op elkaar. Discussies hierover leidden nooit tot een vorm van een constructieve oplossing waarin alle fondsen zich konden vinden. Alle voorzitters stemden in 2009 wel in met een uitspraak van toenmalig voorzitter h.t. van de SMF, D.M. Dragt, namelijk dat “alle fondsen bereid moeten zijn tot het sluiten van compromissen en het aangaan van samenwerkingsverbanden”, ook als dat niet (helemaal) past binnen de doelstellingen van een fonds. In september 2013 werd onder leiding van Van Beeck Calkoen een brainstorm gehouden. In deze periode moest bestuurlijk vaardig worden gemanoeuvrerd om de fondsen aan boord te houden van een daadwerkelijk samenwerkend verband. Als accolade over het

beleid van de zes fondsen is toen als doelstelling geformuleerd: “Een impuls te geven aan het functioneren van Nederland als maritieme natie met aandacht voor het verleden (o.m. behoud en toegankelijk maken van maritiem erfgoed en het stimuleren van onderzoek daarnaar), heden (o.m. maritiem onderwijs en bevorderen van belangstelling voor maritieme beroepen) en de toekomst (o.m. maritieme techniek, innovatie en ontwikkeling)”.⁵ In dezelfde bijeenkomst werd nog eens vastgelegd dat “de geambieerde vergroting van onze maatschappelijke effectiviteit voortkomt uit een zekere convergentie van doelen en een goed gestroomlijnde samenwerking”. In latere jaren hebben pogingen tot nog verdergaande samenwerking niet tot baanbrekend resultaat geleid.⁶

Roulerend voorzitterschap

In december 2000 is besloten om het voorzitterschap van de SMF te laten rouleren. De termijn werd in 2004 in een vergadering vastgelegd en in 2007 in het tweede Protocol van Samenwerking opgenomen: om de drie jaar zou een van de voorzitters deze taak op zich nemen. Dat is in de praktijk soms iets anders gelopen.⁷ De SMF zijn met ingang van 2003 twee keer per jaar bijeengekomen. Vaak is dat bij de Koninklijke Watersport Vereniging ‘Loosdrecht’ geweest, maar ook wel in Rotterdam, in IJmuiden bij de KNRM of in Amsterdam op de Schippersgracht 9, het kantoor van het VF. Het gastheerschap van iedere vergadering wordt volgens een vaste volgorde waargenomen: VF, OHR, DRF, NISS, AvK en PH. Onregelmatig zijn er gezamenlijke bijeenkomsten van alle bestuurders van de fondsen georganiseerd, in 2010, 2013, 2015 en 2018. De geplande bijeenkomst in 2020 kon vanwege corona geen doorgang vinden. Het secretariaat van de SMF is met ingang van 2000 door de secretaris van de OHR, AvK en het VF, P.R.E.J.A. Woltering, ter hand genomen. In 2007 is vastgelegd dat de kosten van het gezamenlijke secretariaat gelijkelijk worden verdeeld over de zes fondsen. Na Wolterings afscheid in 2012 heeft zijn opvolgster, mevr. A. Schneemann, het werk voor de SMF overgenomen.

De zes fondsen beheren hun eigen vermogen. De fondsen doen niet aan actieve fondsenwerving. Uit de opbrengst van het vermogen subsidieert ieder fonds projecten die de eigen doelstellingen dienen, alleen dan wel in samenwerking met een of meer van de andere fondsen van de SMF. Door de Samenwerkende Maritieme Fondsen als zodanig worden geen subsidies verstrekt. Tot op heden (april 2021) vormen zij immers een informeel samenwerkingsverband. In de voorzittersbijeenkomst van april 2015 is de afspraak gemaakt dat de voorzitters staande de vergadering per aanvraag namens hun fonds krachtens een mandaat tot €2000 kunnen besluiten. Hogere bedragen worden voorgelegd aan de diverse fondsbesturen.

Bijeenkomst van de penningmeesters

Sinds 2010 wordt ernaar gestreefd elk jaar een bijeenkomst van de penningmeesters van de SMF te houden, waarbij informatie wordt uitgewisseld. In de loop der jaren is meer onderlinge openheid en wisselwerking ontstaan met betrekking tot betere beleggingsmogelijkheden en behaalde rendementen. Het punt van het daadwerkelijk gezamenlijk beheer van een deel van de vermogens komt daar bij tijd en wijle aan de orde, tot nu toe zonder resultaat. De SMF zijn aangesloten bij de FIN (Fondsen in Nederland), een platform voor kennisuitwisseling en samenwerking. Een van de kerntaken is belangenbehartiging op nationaal niveau. Alle zes fondsen van de SMF dienen zich te houden aan de richtlijnen van de Governance Code Cultuur, een normatief kader voor integer bestuur en toezicht.

Eigen website

De diverse fondsen hebben alle zes een eigen website, maar sinds 2013 is er een overkoepelende website onder de noemer van de Samenwerkende Maritieme Fondsen, specifiek voor aanvragen bij de fondsen. Sinds dat jaar is de naamsbekendheid snel toegenomen en stijgt het aantal aanvragen sterk,

naar vele tientallen per jaar. Aanvragers moeten hun verzoek doen door het aanvraagformulier op de website in te vullen; voor publicaties dienen de uitgevers ook een calculatieformulier in te vullen. Binnen het VF is de gewoonte ontstaan dat de diverse portefeuillehouders vanuit hun specifieke achtergrondkennis een advies over de aanvragen uitbrengen. In 2011 werd een eerste versie van beoordelingscriteria van maritiem historische, culturele of educatieve aanvragen vastgelegd; inmiddels fungeert al enige jaren een vernieuwde lijst.⁸ De criteria voor deze categorie kunnen, met kleine aanpassingen, ook door alle fondsen voor beoordeling van andersoortige aanvragen toegepast worden. Tegenwoordig beoordelen vier bestuurders uit verschillende fondsen de aanvragen op het maritiem historische vlak. Bij twijfel raadplegen zij elkaar, of externe deskundigen.

In 2007 werd de afspraak gemaakt dat de secretaris de ingekomen aanvragen gericht aan de SMF met de voorzitter h.t. bespreekt, en daarna met diens advies over mogelijke gezamenlijkheid en urgentie aan de relevante fondsen doorstuurt. Met ingang van 2010 is dit als volgt voortgezet: de secretaris overlegt met de voorzitter van de SMF over de binnengekomen aanvragen, en over de noodzaak van adviezen daarvoor. Aanvragen die niet aan enige doelstelling van de fondsen voldoen, of waarvan de kwaliteit evident onvoldoende is, worden niet in behandeling genomen. Soms wordt een aanvrager een tweede kans geboden, als duidelijk is dat de aanvraag wel degelijk potentie heeft. Inmiddels is de gewoonte ontstaan van afgewezen of aangehouden aanvragen melding te maken op de agenda van het voorzittersoverleg; ter informatie.

Sinds 1999 hebben de SMF gewerkt aan het gemeenschappelijke doel: het geven van een stimulans aan het functioneren van Nederland als maritieme natie. Meerdere keren wordt in de vergaderingen en notities opgemerkt dat de kracht van de diverse besturen ook ligt in de betrokkenheid en reikwijdte van

Wandkleden Willem van de Velde de Oude, het Scheepvaartmuseum Amsterdam

Nee heb je, ja kun je krijgen, Sterke Yerke

Stichting Leerstoel Zeegeschiedenis

DUTCH SHIPBUILDING IN A GLOBALISING WORLD: SHIPYARDS, RELATED INDUSTRIES, AND INTERNATIONAL COMPETITION, 1945-1983

Mark Straver MA MSc LL.M.
SMF-fonds 05
dr. E.M.J. Press
prof. dr. P.W.A. M. Klemann

KEY CONCEPTS
Internationalisation
Globalisation
Competition
Innovation

RESEARCH QUESTION
How and why was the competitiveness of Dutch shipbuilding affected between 1945 and 1983?

FOCUS AREAS
1. The role of the Dutch government in the development of the shipbuilding industry
2. The role of the Dutch government in the development of the shipbuilding industry
3. The role of the Dutch government in the development of the shipbuilding industry

RESEARCH METHODOLOGY:
1. Content analysis of historical sources (Museum and other sources)
2. Content analysis of historical sources (Museum and other sources)
3. Content analysis of historical sources (Museum and other sources)

MARITIME MUSEUM ROTTERDAM

ROTTERDAM CENTRE FOR MODERN MARITIME HISTORY

Promotieonderzoek Maritiem Museum Rotterdam

Restauratie schilderij Willem van de Velde, Stedelijk Museum Alkmaar

de netwerken van de bestuurders. Op die manier kunnen de SMF soms ook op eigen initiatief ontwikkelingen op gang helpen. Zoals eerder aangegeven zijn de doelstellingen van de zes fondsen onder te brengen in drie grote categorieën: maritiem erfgoed, maritieme opleidingen en beroepen, en maritieme techniek. Daarbij wordt op verschillende niveaus aandacht gegeven aan het verleden, het heden en de toekomst. De zes fondsen financieren in wisselende samenstelling een brede waaier aan activiteiten.

Kenmerkende projecten

Enkele kenmerkende projecten zijn de jarenlange steun aan diverse promotietrajecten bij de *Vakgroep Maritieme Techniek* van de TU Delft (2005-2020), het in stand houden van de *leerstoel Zeegeschiedenis* in Leiden (2010-2020), het nationale programma *Maritiem Historisch Onderzoek* met onder meer een fellowships deel (vanaf 2006) en promovenditrajecten vanaf 2018⁹, de *Maritime Designer Award* (tot 2016 Timmerprijs), en de *Koninklijke Nederlandse Redding Maatschappij* (KNRM) en de *Reddersbrigade Nederland* (RBNL) voor een eerste periode van drie jaar (2019 e.v.).

Maar net zo belangrijk zijn de incidentele bedragen voor het eerste fundamentele onderzoek naar de gekaapte Nederlandse brieven in Londen (*Sailing Letters* 2005), het starten van het online platform *Maritiem Portal* (2016) of de ontwikkeling van *Solar Boats* door Delftse studenten. Van andere aard waren de bijdragen aan bijzondere aankopen, bijvoorbeeld de *Corpus Christi kaartencollectie uit Oxford* voor het Maritiem Museum Rotterdam (2006), de zeldzame uitgave *De iure belli ac pacis* door Hugo de Groot uit 1625 voor het Vredespaleis in Den Haag (2011) en de *Engelse wandtapijten* met scènes uit de Slag bij Solebay in 1672 naar een ontwerp van *Willem van de Velde de Oude* voor het Scheepvaartmuseum Amsterdam (2020). Vele exposities zijn mede dankzij de hulp van de SMF tot stand gekomen.

Daarnaast wordt nieuwe kennis over ons maritieme verleden en het heden met SMF steun vastgelegd in talloze analoge en digitale publicaties. Over het belang van beide verschijningsvormen, dus van zowel gedrukte uitgaven als online publicaties is in mei 2017 een notitie geschreven voor de SMF.¹⁰ Voorbeelden van digitale publicaties zijn de database *Marhisdata* (gegevens over alle Nederlandse schepen in de 19de en 20ste eeuw), de website *Sonttolregisters online* (met gegevens van 1,8 miljoen doorvaarten door de Sont), *podcasts* rond de haven van Amsterdam, de digitale *Nieuwe Maritieme Geschiedenis van Nederland* in wording, de databases *Dutch Prize Papers* (gekaapte Nederlandse brieven in de 17de en 18de eeuw) en *Maritime Careers* (over zeevarenden tussen 1600 en 2000).

Op enkele terreinen is er (anno 2021) nog geen consensus of, en zo ja op welke manier de fondsen kunnen ondersteunen. Dat betreft de waterscouting en het zeekadetkorps Nederland, en het brede terrein van het varend erfgoed. Wat betreft de twee eerste organisaties is het probleem dat iedere club individueel een aanvraag kan indienen. De aard van deze aanvragen is uiteenlopend en in aantal de afgelopen twee jaar explosief gestegen. Contact met de landelijke organisaties om de aanvragen centraal te laten coördineren en prioriteren, zou tot een oplossing kunnen leiden. Een algemene stelregel is wel dat de meeste fondsen in ieder geval geen projecten rond vastgoed of exploitatiekosten willen subsidiëren. Voor het varend erfgoed is de problematiek vooral gelegen in de grote omvang en diversiteit van de 'vloot' in Nederland, en het gebrek aan professionaliteit als het gaat om restauratieprojecten. De SMF betrachten voorlopig grote terughoudendheid bij deze aanvragen. Inmiddels buigt de SMF zich samen met het Prins Bernhard Cultuur Fonds en het Mondriaan Fonds over dit onderwerp. Het doel is om gezamenlijk een beleid op dit terrein te ontwikkelen. Aanvragen rond educatieve- en maritiem historische projecten of initiatieven gericht op betere organisatievormen met betrekking tot het varend erfgoed worden wel in behandeling genomen.

De fondsen die in 1999 begonnen zijn om hun krachten te bundelen, mogen zich inmiddels verheugen in een grote bekendheid in de maritieme wereld. Een recente geslaagde gezamenlijke SMF actie vond plaats in de zomer van 2020. Toen werd een speciale corona subsidieronde in het leven geroepen: daarmee konden uiteindelijk twintig creatieve projecten om de gevolgen van de coronamaatregelen op te vangen, doorgang vinden. Dit initiatief en de uiteenlopende projecten waaraan door de jaren heen steun is verleend, laten zien dat de SMF met hun tijd meegaan. Op die manier is de oorspronkelijke wens van de fondsen om hun maatschappelijke en financiële effectiviteit te vergroten, zeker uitgekomen!

Eindnoten

- 1 Mededeling van Ph.J. van Beeck Calkoen aan EvEvH, mail 2 maart 2021
- 2 Zie beide teksten volgend op de notulen van 14 november 2007
- 3 Zie noot II
- 4 Memorandum Samenwerkende Maritieme Fondsen d.d. 5 april 2008 volgend op de notulen van 9 april 2008
- 5 Voor dit en het volgende Notitie aan de bestuursleden van de samenwerkende fondsen, 2 september 2013 onder Bestuurszaken.
- 6 Zie bv de notulen van 15 april 2015. Toen is opnieuw gesproken over een meer bindende samenwerking van de fondsen, in de vorm van een “personele unie”. Daarover werd geen consensus bereikt. Ook een jaar later was dit gespreksonderwerp, met dezelfde uitkomst. Zie notulen 13 april 2016.
- 7 Zie voor het overzicht Voorzitters SMF 1999-2021 onder Bestuurszaken.
- 8 Zie het Format voor beoordelingscriteria etc., januari 2017 onder Bestuurszaken.
- 9 Dit programma is er gekomen op initiatief van de SMF zelf. De voorzitters van AvK en OHR, Ph.J. van Beeck Calkoen en J.W. Gunning hebben het in samenwerking met de universiteiten van Leiden en Rotterdam, het Scheepvaartmuseum Amsterdam, het Maritiem Museum Rotterdam en de Stichting Fellowships opgezet. Het doel was en is de bundeling van expertise en activiteiten in een nationale infrastructuur om het maritiem-historische onderzoek in Nederland te versterken, te vernieuwen en internationaal krachtiger te profileren. Zie de Nota Infrastructuur maritiem-historisch onderzoek in Nederland, september 2017 onder Bestuurszaken.
- 10 Zie de Notitie over onderzoek en publiceren op het terrein van de maritieme geschiedenis in het digitale tijdperk, mei 2017 onder Bestuurszaken.
Tekst bestemd voor bestuurders van de Samenwerkende Maritieme Fondsen (SMF).
Op de website van de SMF staat een samenvatting. Ik dank Ph.J. van Beeck Calkoen, R.Visser en A. Schneemann voor hun inhoudelijke bijdragen en correcties.

Vormgeving

On_line Patricia Brouwer & Anneke van Dijk

SAMENWERKENDE MARITIEME FONDSEN

Schippersgracht 9

1011 TS Amsterdam

www.samenwerkendemaritiemefondsen.nl

NISS

AVK

DRF

VF

OHR

PHS